

АКТУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Назарук М. М. Львів: місто, природа, простір. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022

Розвиток *міста* як системи призводить до появи цілого комплексу містобудівних, соціальних, економічних, демографічних і географічних проблем. Конструктивна географія покликана допомогти у розв'язанні цих проблем, адже вона орієнтована на розроблення теоретичних основ комплексно-географічного обґрунтування раціонального природокористування екологічно, територіально, соціально, економічно виправданого використання земельних, мінеральних, водних, кліматичних, біологічних та інших ресурсів, за якого забезпечується природна рівновага, не виникають екологічні кризові ситуації внаслідок взаємодії суспільства і природного середовища. Конструктивно-географічні особливості розвитку та функціонування соціально-екологічних систем великого міста тривалий час досліджує професор кафедри раціонального використання природних ресурсів і охорони природи географічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка доктор географічних наук *Микола Миколайович Назарук*. Черговим кроком у цьому напрямку стала його книга «**Львів: Місто, природа, простір**», що побачила світ у 2022-ми році у Видавництві Старого Лева.

Дослідження містить чотири розділи присвячені: місту, природі, соціально-географічному простору міста, топоніміці сучасного Львова. Основну увагу автор зосередив на розкритті таких питань як природно-просторові ресурси, рельєф, ґрунти, кліматичні умови, водні об'єкти та міське біорозмаїття (с. 61–144). Багато уваги також приділено змінам геопростору міста за останні десятиліття та формуванню нового функціонального призначення існуючих промислових територій (с. 147–189). Книга містить цікаву інформацію про ландшафтну архітектуру в просторі міста, відновлення міського простору (ревіталізацію), транспорт і деякі інші соціальні об'єкти (с. 190–316). Роботу прорецензували відомі вітчизняні вчені: завідувач кафедри географії України ЛНУ ім. Івана Франка, доктор географічних наук, професор *Роман Мар'янович Лозинський*; завідувач кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, доктор географічних наук, професор *Костянтин Володимирович Мезенцев* і завідувач кафедри фізичної географії Волинського національного університету ім. Лесі Українки, доктор географічних наук, професор *Василь Олександрович Фесюк*.

В основі дослідження лежить переконання автора, що саме соціальна екологія всебічно аналізує природне середовище як складну, диференційовану систему, різноманітні компоненти якої перебувають у динамічній рівновазі, розглядає існуючі біогеоценози земної біосфери як екологічну нішу людства, які, зокрема, пов'язують довкілля і діяльність людини в єдину систему «природа — суспільство», ставлячи питання щодо управління та раціоналізації цієї системи (с. 31). Щоб глибше розібратися у цьому автор розглядає ці проблеми із залученням сучасних досягнень географічної, соціологічної, екологічної й інших наук на прикладі одного великого міста, вважаючи його *локальною урбоекосистемою*. Відповідно до цього автор визначає сучасне місто як «складний будівельно-інженерний комплекс, який охоплює інженерні споруди та комунікації. Важливим для умов життя населення є розвиток міського транспорту, системи зв'язку, створення мережі комунально-побутових закладів, міського освітлення, озеленення, санітарного очищення тощо» (с. 41). Микола Миколайович звертає увагу на внутрішні протиріччя та складнощі урбанізації; визначає чинники, що визначають соціальний розвиток міста (с. 41).

Хоча автор прагнув за можливості підкреслити специфіку географічного вивчення міста, у книзі розглядаються й більш загальні проблеми його розвитку та деякі питання методології та методики, що мають значення й для суміжних дисциплін (с. 15–45).

Географічне вивчення міст охоплює серед іншого й питання економічної географії — цих питань автор торкається у параграфі «Метрополійні функції Львова: Переваги й ризики», що містить актуальну інформацію про географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами та прямих іноземних інвестицій; узагальнено також дані з динаміки окремих видів економічної діяльності (інформаційні технології, туризм, готельний бізнес та заклади харчування); сформовано профіль мешканців Львова (с. 46–58).

Науковозначимим є матеріал присвячений простору у житті людини й соціуму, в якому професор на основі підходів до створення *розумного міста* формулює базові особливості просторової організації сучасного міста:

- принципово інша модель функціонально-планувальної організації території: на відміну від просторової організації міст індустріального періоду, постіндустріальне місто формується на інноваційних засадах, тобто в центральній частині розміщують підприємства неоекономіки, у периферійній частині — елементи розселення, неподалік природного оточення;

- поліфункціоналізація міського простору, що полягає в наближенні до житлової забудови місця прикладання праці, місця надання товарів і послуг. Житлові комплекси починають виконувати роль самостійних планувальних утворень, які поєднують у собі всі базові функції міста (проживання, праці й відпочинку);

- формування архітектурно-просторової композиції забудови міста за принципом мало- та середньоповерхової забудови змішаного функціонального типу з акцентом на формуванні громадського простору; мінімізація автомобільного транспорту з пріоритетом пішохідного руху та добре розвиненим громадським транспортом (с. 147–151).

Надзвичайно пізнавальним є параграф книги присвячений історико-географічним передумовам формування простору міста (с. 161–173) і сучасній ситуації, зокрема щодо формування нового функціонального призначення промислових територій міста (с. 173–189). Логічним продовженням цього є розповідь М. М. Назарука про озеленення міських територій, розвиток садово-паркового господарства міста, ревіталізацію мікрорайонів і промислових об'єктів (с. 190–219). Цікаву інформацію зібрав та узагальнив автор щодо зміни території міста та його транспортної інфраструктури й простору (с. 225–316).

Звичайно ця книга не може претендувати на всебічне розкриття теоретичних і методичних проблем соціально-екологічних досліджень великого міста але автор й не ставив собі цього на меті. Микола Миколайович скромніше формулював завдання свого дослідження: «ми намагалися розглянути місто Львів як соціоекосистему з позицій конструктивної географії, що поєднує природну, соціально-економічну й екологічну складові. Такий підхід дає змогу бачити територію міста, яка розвивається, у мінливому географічному просторі, осмислити простір Львова, який змінюється під впливом людності» (с. 322).

Рецензована робота без сумніву є важливим етапом містознавчих досліджень професора Назарука та важливим внеском у розробку теорії розвитку міста, *науки про місто*. Потрібно відзначити одну цікаву особливість видання: автору вдалося поєднати популярність викладу з науковою точністю, адже

це комерційне видання, що продається в книгарнях міста. Ще одним «плюсом» книги є її прекрасне поліграфічне виконання (прекрасний папір, друк, палітурка), на додачу вона містить значну кількість кольорових ілюстрацій (графіків, рисунків, фотографій), що значно підвищує інформативність видання.

Як й належить сумлінному рецензенту мушу відзначити деякі редакційні огріхи тексту: так у змісті та назві параграфа «Феномен Львова» Микола Миколайович, бажаючи засвідчити свою повагу та підкреслити пріоритет у розкритті цієї теми професором Шаблієм, посилається на книгу Олега Івановича «Суспільна географія», про що має свідчити посилання на джерело [47], що не відповідає дійсності, бо насправді в літературі це 50 позиція.

У параграфі присвяченому іменам видатних людей на карті Львова, Назарук підрахував співвідношення назв вулиць за категоріями (на честь діячів мистецтв, громадських діячів, лікарів, тощо). Розмірність даних на коловій діаграмі (рис. 61 на с. 318) вказана у відсотках — якщо скласти усі наведені цифри, то отримаємо майже 600%.

Є й більш серйозне зауваження до тексту книги, що стосується інфраструктури міста та його простору, у першу чергу мова йде про транспорт. Там є певні лакуни й часові пропуски у розповіді. Зокрема це стосується доріг (с. 244–245), залізничного транспорту (с. 254–255), автомобілів (с. 256–257), авіаційного транспорту (с. 258–259), електротранспорту (с. 265). Але це пов'язано, очевидно, із тим, що ці питання більш детально висвітлені в іншій роботі автора: Назарук М. М. Львів на початку ХХІ століття. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015.

Рецензована книга є частиною більш загальної роботи, що проводиться Миколою Миколайовичем з вивчення Львова:

«**Львів у ХХ столітті: Соціально-екологічний аналіз**» (2008) — здійснене теоретико-методологічне осмислення закономірностей формування сучасного соціально-екологічного стану великих міст; обґрунтовано концепцію соціоприродного розвитку території великого міста; показана необхідність запровадження нових концептуальних підходів до проблеми «суспільство — природа» на основі соціально-екологічної теорії взаємодії суспільства та природи, теоретичних і методологічних засад конструктивної географії, та запропоновані відповідні концептуальні напрацювання; проаналізовано вплив суспільства на природу міста Львова протягом минулого століття, його залежність від господарських чинників, конструктивно-географічні та соціально-екологічні особливості цього впливу;

«**Львів на початку ХХІ століття**» (2015) — досліджено як простір та час впливав на територію міста, охарактеризовано сучасні демографічні проблеми міста, їхній вплив на соціально-економічну розбудову міської території. Також відображено структурні зміни й процеси роздержавлення в економіці міста. Показано, як нашарування минулих віків, напрямки розвитку природного середовища й суспільства, людності й окремих мікрорайонів відображаються у просторі міста;

«**Львів: Природа навколо нас**» (у співавторстві, 2016) — розкрито, що образ міста визначається природним контекстом; продемонстровано важливість дотримання принципів формування природного екологічного каркасу міста (збереження довкілля, захист природних запасів, упорядкування й утримання зелених насаджень) з метою створення екологічної рівноваги між містянами та природою.

Усі ці роботи разом із книгою «**Львів: Місто, природа, простір**» склали єдиний комплекс досліджень як за об'єктом дослідження, так й методами. «Зрозуміти феномен сучасного міста, — пише Микола Миколайович, — найголовніша й найскладніша проблема конструктивної географії. Зрозуміло, що існує величезне розмаїття міст, які різняться своїми розмірами, положенням і прив'язкою до земної поверхні, плануванням, забудовою, адміністративними, політичними, культурними, соціально-економічними функціями, етнокультурними нормами і традиціями, способом життя. Проте конструктивна географія має шукати, розробляти загальні методологічні принципи та методичні підходи щодо дослідження міст... Ці принципи й методологічні схеми в різних поєднаннях і комбінаціях, з акцентуванням тих чи інших головних напрямів досліджень і конкретної специфіки міст, дадуть змогу інвентаризувати всю розмаїтість міських поселень, проаналізувати можливості, тенденції їхнього розвитку, розробити моделі раціональної просторової організації» (с. 21). Ця думка перегукується з іншим твердженням автора: «Дослідження особливостей розвитку сучасного простору міста Львова дає змогу зрозуміти подальші перспективи його функціонування, принципи планування людського виміру міста, шляхи вдосконалення інфраструктури» (с. 12). Мушу відзначити що шановному автору вдалося вирішити поставлені перед собою завдання.

Також необхідно відзначити, що якщо мова йде про перспективи досліджень, то логічним буде поява узагальнюючої роботи що охоплювала би питання чисельності населення, трудових ресурсів, промисловості, будівництва, територіального розвитку та науково-технічного потенціалу, інфраструктури (сфера обслуговування, транспорт та зв'язок, охорона здоров'я, освіта та культура, охорона оточуючого середовища) міста Львова. Враховуючи попередній доробок Миколи Миколайовича Назарука, йому це цілком до снаги!

Олександр МЕЛЬНИКОВ,
професор Приватного закладу вищої освіти
«ІТ СТЕП Університет», д-р екон. наук